

Regeringens retoriska bruk av ”mänskliga rättigheter” i klimatförändringsdiskursen

Nadja Karlsson

Klimatförändringar, skapade av mänsklig aktivitet, har stor påverkan på jorden med temperaturökningar, stigande havsnivåer och utrotande av arter som några av sina påföljder.¹ Det påverkar också människors liv. I FN:s arbete för att hantera dessa klimatförändringar ingår en konvention, UNFCCC (United Nations Framework Convention on Climate Change)², undertecknad av 197 stater som tillsammans utgör COP (Convention of Parties). Dessa stater håller konferenser en gång om året och från dessa har två klimatavtal uppkommit, det senaste känt som Parisavtalet. Det ratificerade Sverige 2016.³ I förordet till Parisavtalet påtalas vikten av att stater respekterar, främjar och beaktar (respect, promote and consider) mänskliga

---

¹ Steffen, Will, ”A Truly Complex and Diabolical Policy Problem”, i Dryzek, John S., Norgaard, Richard B. & Schlosberg, David. (red.), *The Oxford Handbook of Climate Change and Society* [Elektronisk resurs], OUP Oxford, Oxford, 2011, s. 21-37, s. 22-23, 26, 31.

² FN:s Generalförsamling, *United Nations Framework Convention on Climate Change* : resolution / adopted by the General Assembly, 20 januari 1994, A/RES/48/189.

³ För mer information, besök UNFCCC:s hemsida: unfccc.int.

rättigheter i sitt arbete mot klimatförändringar.⁴ Uppmaningen om att klimatförändringarna påverkar alla människor och att hänsyn till rättigheter ska tas vid klimatarbete är alltså något som Sverige har förbundit sig till. Som delaktig i klimatförhandlingarna har Sverige även en viss inverkan på diskursen där. Den svenska regeringens inställning till mänskliga rättigheter inom klimatdiskursen är alltså relevant inte bara för hur arbetet mot klimatförändringar läggs upp i Sverige och den nationella förståelsen av mänskliga rättigheter, utan är också viktig för den röst regeringen har i de internationella förhandlingarna.

I den här artikeln argumenterar jag för att den svenska regeringen inom sin klimatdiskurs använder ”mänskliga rättigheter” på ett sätt som främjar varken klimatfrågan eller människorätsfrågan lika mycket som det främjar bilden av Sverige och den egna regeringen. Detta gör jag utifrån en retorisk analys⁵ av texter publicerade på regeringens hemsida, *regeringen.se*, under tidsspannet 1 november 2015 – 1 november 2016, det vill säga en period under vilken både klimatomötet genomfördes och Parisavtalet trädde ikraft. Enbart texter som uttryckligen och i huvudsak handlar om klimat och som explicit uttrycker ”mänskliga rättigheter” eller likvärdigt (exempelvis ”urfolks rättigheter” eller ”rätten till liv”) undersöktes för att utforska vilken roll människorätsbegreppet har och hur regeringen framställs i texterna, samt vilka känslor som dominerar det undersökta materialet.

---

⁴ UNFCCC, *Adoption of the Paris Agreement*, 21st Conference of the Parties, Paris: United Nations, 2015.

⁵ Inspirerad av: Dixon, Peter, *Rhetoric*, s.n, London, 1971; Hägg, Göran, *Praktisk retorik: Med klassiska och moderna exempel: [talar skola]*, [Ny upplaga], Wahlström & Widstrand, Stockholm, 2001 och; Duke, Rodney K., *The Persuasive Appeal of the Chronicler: A Rhetorical Analysis*, Almond Press, Sheffield, 1990.

Vad gör ett människorättsperspektiv i klimatfrågan?

Människor tar redan skada av klimatförändringar och genom att förstå det blir klimatsamtalen än mer akuta.⁶ Det finns många mänskliga rättigheter som kan kopplas till klimatförändringar. De rättigheter med vilka denna koppling vanligast görs är dock rätten till liv, hälsa, föda, vatten, lämplig bostad, försörjning, självbestämmande, rörelsefrihet och rätten att inte drivas på flykt, kultur egendom samt utveckling.⁷

Ett människorättsperspektiv påvisar, i enlighet med internationell rätt, att alla människor är rättighetsbärare gentemot vilka stater har skyldigheter.⁸ Staternas skyldigheter går ut på att respektera, skydda och uppfylla rättigheterna (respect, protect and fulfill).⁹ De precisa begreppen är inte lika etablerade på svenska varför jämbördiga variationer kan förekomma, men dessa begrepp är ändå viktiga för ett korrekt bruk av ”mänskliga rättigheter”. Stater som använder sig av ett människorättspråk, även om det enbart är ämnat som ett retoriskt drag, kan således tvingas att acceptera en större skyldighetsbörda.¹⁰ Aktörer som använder ”mänskliga rättigheter” på ett felaktigt sätt riskerar dock att utarma den gängse uppfattningen om vad det faktiskt innebär, och även om de juridiska skyldigheterna inte påverkas finns risken att människor då inte förstår när stater inte uppfyller sina

---

⁶ Atapattu, Sumudu A., *Human Rights Approaches to Climate Change: Challenges and Opportunities*, Routledge, Abingdon, Oxon, 2016, s. 49-50.

⁷ Atapattu, 2016, s. 77-86; Quirico, Ottavio & Boumghar, Mouloud (red.), *Climate Change and Human Rights: An International and Comparative Law Perspective*. Routledge, London, 2016; Dimitra B. Manou, “Climate Change and Human Rights”, i Mihr, Anja & Gibney, Mark (red.), *The Sage Handbook of Human Rights*, Sage Publications, Thousand Oaks, CA, 2014, s. 238-252, s. 243-245.

⁸ Atapattu, 2016, s. 41-42.

⁹ Atapattu, 2016, s. 46, 87-88.

¹⁰ Forman, Lisa, Ooms, Gorik & Brolan, Claire E., “Rights Language in the Sustainable Development Agenda: Has Right to Health Discourse and Norms Shaped Health Goals?”, *International Journal of Health Policy and Management*, 2015, Vol. 4(12), s. 799-804., s. 800.

skyldigheter.¹¹ Ett bruk av människorättsspråk kan på så vis innebära att större skyldigheter erkänns, men det kan också innebära att rättighetspråket vattnas ur och att förståelsen av det förvrängs och ger argument av den typen mindre vikt än de borde ha.

Hur viktiga är mänskliga rättigheter i Sveriges regerings klimatdiskurs?

Under den tid som undersöktes finns det 394 texter under taggen ”Miljö och Klimat” på regeringens hemsida, *regeringen.se*. Cirka 150 av dem handlar om klimatförändringar och ett fyrtiotal av dessa handlar om, eller berör, någon av de tidigare redovisade rättigheterna utan att uttrycka dem som rättigheter. Endast sju av texterna om klimatförändringar nämner uttryckligen rättigheter och det är dessa, plus ett brev (hädanefter ”Brevet”) som det hänvisas till i en av artiklarna angående ”mänskliga rättigheters” plats i klimatförhandlingarna, som har undersökts.

Två av dessa texter riktar sig primärt till en internationell publik och resterande till svenska läsare. Fem av de sammanlagt åtta texterna är i kontexten av klimatmötet i Paris. Två av texterna kom med på listan tack vare mer specifika mänskliga rättigheter: kvinnors rättigheter och urfolks rättigheter. En majoritet av texterna berör frågor relevanta för rätten till utveckling, oftast genom att ta upp Sveriges stöd till andra stater, snarare än någon av de andra klimatrelaterade rättigheterna. Rättighetsindikerande termer såsom respektera, skydda och uppfylla förekommer enbart i Brevet, men en indikering på att säkra/stödja/stärka rättigheter dyker upp i en av de andra texterna.¹²

---

¹¹ Williams, Carmel & Blaiklock, Alison, “Human Rights Discourse in the Sustainable Development Agenda Avoids Obligations and Entitlements”, *International Journal of Health Policy and Management*, 2016, Vol. 5(6), s. 387-390, s. 388.

¹² ”Sverige skriver under initiativ för hållbart jord- och skogsbruk på klimatmötet i Paris”, *regeringen.se*, 1 december 2015.

Redan här kan vi dra slutsatsen att begreppet ”mänskliga rättigheter” inte förekommer särskilt ofta inom regeringens klimatförändringsdiskurs. Vi kan också se att det är när regeringen talar om internationella frågor som de använder ”mänskliga rättigheter”.

Mänskliga rättigheter som argument

Genom en analys av texternas argument kan vi avgöra vilken betydelse människorättsbegreppet spelar i dem. Den analys som jag har gjort redovisas under denna och kommande två rubriker.

Texten ”Sverige trycker på för mänskliga rättigheter i klimatavtalet”¹³ är en kort artikel där det skrivs att det är viktigt att mänskliga rättigheter, jämställdhet och urfolks rättigheter är inkluderade i Parisavtalet samt att Sverige ”är mycket mån” om detta. Det ges inga argument för varför det är viktigt, däremot upplyses vi om att Åsa Romson, då vice statsminister och miljö- och klimatminister i Sverige, och hennes ”kollegor” har skrivit ett brev ”med krav på att den slutgiltiga texten innehåller skarpa skrivningar på områdena”. Syftet med denna text är främst att informera om att Sverige har skrivit ett brev och argumentet tjänar snarast till att hävda att Sverige är ”mån om” mänskliga rättigheter. Det är alltså en text som varken ger tyngd åt att motverka klimatförändringar med hjälp av ett människorättspråk, eller argumenterar för varför mänskliga rättigheter kräver hänsynstagande i klimatfrågan.

”Skarpa skrivningar” låter lite konstigt på svenska och syftar sannolikt på det engelska ”strong references” som används i det brev som artikeln refererar till. Brevet¹⁴ är dedikerat till presidenten för klimatmötet och är undertecknat av Åsa Romson och tretton ministrar från andra länder. Det skiljer sig lite ifrån de andra texterna då det är ägnat åt mänskliga rättigheter i kontexten av ett stundande klimatavtal. Det argumenteras för att mänskliga rättigheter har

---

¹³ ”Sverige trycker på för mänskliga rättigheter i klimatavtalet”, *regeringen.se*, 12 december 2015.

¹⁴ Åsa Romson et al, ”Friends of Principles”, *regeringen.se*, 11 december 2015.

en inte bara naturlig utan nödvändig plats i klimatavtalet. Detta då klimatförändringarna har en oproportionerlig påverkan på uppfyllandet av mänskliga rättigheter. Det menas också att ”the Human Rights Framework” är rätt verktyg för att ta sig an utmaningen (klimatförändringar) och att bara genom att främja, skydda och respektera mänskliga rättigheter kan de lyckas.

Författarna argumenterar för att ”mänskliga rättigheter” behöver inkluderas i avtalet för att säkra att existerande ojämlikheter inte fördjupas. De menar också att referensen till mänskliga rättigheter måste vara förenlig med internationell människorättslag i sitt språk, vilket är intressant då de själva i Brevet använder ett inkorrekt språkbruk när de byter ut ”uppfylla” (fulfill) mot ”främja” (promote) i hänvisningen till staters ansvar för mänskliga rättigheter. ”Respect” och ”protect” finns med flera gånger i texten medan den tredje delen, ”fulfillment”, bara dyker upp en gång och då inte i sammanhanget av staters ansvar. Sina ordval till trots kan vi konstatera att detta är en text som argumenterar för att mänskliga rättigheter ska inkluderas i klimatavtalet då klimatförändringarna påverkar människors rättigheter, och ”mänskliga rättigheter” nämns explicit i någon form flera gånger i varje stycke.

”Isabella Lövin till klimattoppmötet i Paris”¹⁵ är ett pressmeddelande som syftar till att informera om att Lövin ska delta i samtal om ”hur hållbar energi kan stärka kvinnors rättigheter”. Mänskliga rättigheter används här således implicit till att argumentera för klimatsmart utveckling, även om argumentet i denna text inte är vidare utvecklat. Talet som Lövin höll på mötet saknar explicit människorättsinnehåll och analyserades därför inte.

I artikeln ”Sverige skriver under klimatavtalet från Paris”¹⁶ dyker ”mänskliga rättigheter” upp relativt sent i texten i meningen ”Sverige hade även gärna sett att avtalet hade omfattat starka skrivningar om mänskliga rättigheter, inklusive urfolks rättigheter och jämställdhet”. Det här är inte ett argument för varför mänskliga rättigheter ska inkluderas, förutom att Sverige vill det, och inte heller ett sätt att använda mänskliga rättigheter för att

---

¹⁵ ”Isabella Lövin till klimattoppmötet i Paris”, *regeringen.se*, 6 december 2015.

¹⁶ ”Sverige skriver under klimatavtalet från Paris”, *regeringen.se*, 22 april 2016.

förstärka ett argument om att hantera klimatförändringar. Istället är det återigen Sveriges karaktär som byggs upp av människorättsbegreppet – det är något som staten tycker är viktigt.

I en debattartikel¹⁷ skriven av Isabella Lövin angående hennes nya roll inom regeringen, nämns ”mänskliga rättigheter” i första halvan av texten i sambandet att eltillgång är avgörande för uppfyllandet av mänskliga rättigheter och att det därför, trots klimathotet, är viktigt med industriell utveckling. Hon menar att internationellt stöd är nyckeln till att lösa detta utan att orsaka nya problem. ”Mänskliga rättigheter” används alltså här för att argumentera för fortsatt industriell utveckling för att uppfylla så kallade utvecklingsländernas rätt till utveckling, även om denna rätt inte uttryckligen nämns. Däremot används det inte direkt för att argumentera för minskad klimatpåverkan.

“Lars Ronnås är Sveriges nye klimatambassadör”¹⁸ är ett pressmeddelande som upplyser om just vad titeln beskriver. ”Mänskliga rättigheter” figurerar i texten som en del av beskrivningen av Ronnås karaktär då det lyfts fram, tillsammans med ”utvecklingsfrågor”, som något han tidigare har arbetat med. Denna text argumenterar varken för mänskliga rättigheter eller begränsad klimatpåverkan, men valet av en ambassadör med den bakgrunden samt att de lyfter fram just de frågorna från hans tidigare arbetsliv visar ändå på någon form av sammanlänkning mellan dem och klimatfrågan i regeringens uppfattning.

I artikeln ”Sverige skriver under initiativ för hållbart jord-och skogsbruk på klimatmötet i Paris”¹⁹ återfinns ordet ”rättigheter” tre gånger. Det är dock enbart två av dem som stämmer in på de definitioner som undersöks som mänskliga rättigheter i denna text. Texten beskriver att Sverige står bakom ett initiativ om att ”minska avskogningen, restaurera utarmade skogar och stärka

---

¹⁷ Isabella Lövin, ”Jag ser klimatpolitik och biståndspolitik som en helhet”, *regeringen.se*, ursprungligen publicerad i *Dagens Nyheter*, 25 maj 2016.

¹⁸ ”Lars Ronnås är Sveriges nye klimatambassadör”, *regeringen.se*, 3 september 2016.

¹⁹ ”Sverige skriver under initiativ för hållbart jord- och skogsbruk på klimatmötet i Paris”, *regeringen.se*, 1 december 2015.

lokalbefolkningars rättigheter till att hållbart bruka skogen de lever och verkar i” samt att Sida stöder skapandet av en fond ”med syfte att säkra lokala mark- och naturresursrättigheter bland ursprungsfolk och andra befolkningsgrupper i skogens närhet”. Detta är alltså inte argumenterande utan rent narrativt, även om dessa rättigheter har potential att agera argument.

Transkriberingen av ett tal²⁰ som Lövin höll på ett ministermöte med Stillehavsoarna är som text lång i jämförelse med de andra. Därför blir det uppenbart att ”männsliga rättigheter” tas upp väldigt sent i den, först under den femte och sista rubriken. Där beskrivs att Sveriges nya regionala strategiska plan för Asien, Stillehavsoarna inkluderade, fokuserar på utmaningar ”in the nexus of climate change and human rights”, det vill säga utmaningar som relaterar till både klimatförändringar och männsliga rättigheter. Denna mening anträffas precis före presentationen av Sveriges kandidatur till FN:s säkerhetsråd, en omröstning i vilken Stillehavsoarna, talets omedelbara publik, kommer att rösta.²¹ Denna placering av begreppet männsliga rättigheter, samt att det i övrigt har liten funktion i texten, möjliggör tolkningen att det mest agerar som förstärkande av Sveriges karaktär och den subtila uppmaningen att rösta på Sverige.

Enbart två av texterna använder alltså ”männsliga rättigheter” för att argumentera för något: för att motverkandet av klimatförändringar inte får hindra global utveckling nödvändig för att uppfylla rättigheter och att hållbar energi är nödvändig för att uppfylla rättigheter. Det sista uttrycks dock i en text som inte i sig är argumenterande. Några texter uttrycker att ”männsliga rättigheter” bör vara en del av klimatavtalet men det är främst i Brevet det beskrivs att det är på grund av att rättigheterna påverkas av klimat-

---

²⁰ Isabella Lövin, ”Tal av Isabella Lövin vid Pacific Small Island Developing States Ministerial Meeting”, *regeringen.se*, 17 februari 2016.

²¹ För information om omröstningen, se exempelvis: UN, *UN General Assembly - Election of five non-permanent members of the Security Council*. [online], 2016, Tillgänglig på: http://www.un.org/en/ga/62/plenary/election_sc/bkg.shtml [Hämtad: 30 Dec. 2016].

förändringarna. ”Mänskliga rättigheter” används således inte alls som argument för att begränsa klimatförändringar, även om Brevet hintar om det.

Hopp, tillförsikt och skuld

Den känsla som är vanligast i de undersökta texterna visade sig vara någon form av framtidstro eller hoppfullhet, som faktiskt förekom i alla texter vid åtminstone ett tillfälle. Tillförsikt inför klimatförändringar och dess konsekvenser figurerar i nästan alla texter och den nära besläktade känslan av stundande fara eller risk återfanns i drygt hälften av texterna. Det ger en förståelse av klimatförändringarna som ett hot som behöver hanteras, men hoppfullheten dominerar likväl. En känsla av skuld är även vanlig men återfinns oftast tidigt i texterna vilket ger utrymme för att sedan formulera framtidstro. Övriga känslor, såsom glädje, sorg och kärlek, förekom främst i Lövins tal i ministermötet med Stillahavsöarna – det vill säga i en mer personlig typ av text jämfört med de övriga.

Vad gäller framställandet av Sverige så är ansvarstagande – stöttande av andra stater, höga ambitioner samt samarbetsvillighet inkluderat – den bild som förekommer i flest antal texter. Tätt därpå följer Sverige som internationell förebild och ledande inom olika områden. I hälften av texterna beskrivs Sverige, explicit eller implicit, som måna om mänskliga rättigheter samt som ett välfärdsland, givare och som ett land med mål att bli fossilfritt. I tre texter förekommer en bild av Sverige som brobyggare och som medlare mellan ”fattiga och rika” stater. Sveriges regering frångår vanligen inte från Sverige som stat men då det görs så beskrivs de i liknande ordalag. Tre personer förekommer i texterna och beskrivs i första hand utifrån sina ministerroller, Lövin som står bakom två av texterna ges aningen mer karaktär, där ett intryck av henne som samarbetsvillig ingår.

Retorik som ekar tom

Redan i den inledande undersökningen, i sorterandet av texter, framkom det att begreppet ”mänskliga rättigheter” inte är vanligt förekommande i regeringens klimatsdiskurs. Att det inte förekommer i alla texter faller sig naturligt då det bara är en del av frågan, men att begreppet undviks även i de texter som handlar om rättighetsrelevanta frågor innebär att dessa inte ges den tyngd de skulle kunna ha. Vi kan också dra slutsatsen att det är när regeringen talar om internationella frågor som de använder ”mänskliga rättigheter”. Begreppet förekommer främst i texter som på något sätt berör Parisavtalet vari det var aktuellt att inkludera.

Klimatförändringarna är ett globalt problem men inte alla klimatförändringstexter på *regeringen.se* handlar om internationella frågor och det vore därför inte orimligt att regeringen visade att de tar hänsyn till människors rättigheter även i nationella sammanhang.

Få av texterna som undersöktes är argumenterande, och när ”mänskliga rättigheter” används som argument är det inte för att stärka staters ansvar att minska sin klimatpåverkan, även om det i Brevet hintas om det. Att flera texter däremot uttrycker det som viktigt att inkludera ”mänskliga rättigheter” i klimatavtal visar dock på en vilja att ge ramverket en möjlighet att påverka klimatsdiskursen och stärka staters skyldigheter. Att stater, som Sverige, vill framställa sig själva som måna om mänskliga rättigheter är positivt för argumentets möjlighet att påverka då, som tidigare har beskrivits i denna text, ett bruk av människorättspråk kan innebära att staterna automatiskt tvingas ta på sig fler skyldigheter och större ansvar.

Dock är det värt att notera att medan Brevet är den text som i första hand lyfter just mänskliga rättigheter i klimatavtal så menas det även där att det ska användas för att inte förvärpa redan existerande ojämlikheter i arbetet mot klimatförändringar och verkar alltså syfta på åtgärderna, inte konsekvenserna av själva klimatförändringarna.

Att den vanligast förmedlade känslan är framtidstro eller hoppfullhet verkar stämma bra ihop med uppbyggandet av Sverige som ansvarstagande.

Emedan texterna uttrycker potentiell fara så vill de ännu starkare framhäva att regeringen och staten har förmågan att hantera det och att framtiden kommer att ordna sig om texternas målgrupp litar på dem. Framförallt beskriver texterna att Sverige och dess regering är ”måna om” mänskliga rättigheter, utan att fylla rättighetsbegreppet med någon innebörd.

Att begreppet konstant lämnas tomt, eller i vissa fall omges av ett i sammanhanget inkorrekt språkbruk, riskerar att skada begreppets framtida argumentationskraft. Detta ännu mer då regeringens diskurs har ett internationellt forum i FN. Jag hävdar således att regeringens bruk av ”mänskliga rättigheter”, medan det till ytan ger en positiv bild av staten och regeringen, är potentiellt skadligt för rättighetsuppfyllandet. Att regeringen talar om mänskliga rättigheter i klimatförändringsfrågan är viktigt då rättigheterna påverkas av den. Dock måste de göra det på ett korrekt sätt för att inte göra mer skada än nytta.

Referenser

- Atapattu, Sumudu A., *Human Rights Approaches to Climate Change: Challenges and Opportunities*, Routledge, Abingdon, Oxon, 2016.
- Dixon, Peter, *Rhetoric*, s.n, London, 1971.
- Duke, Rodney K., *The Persuasive Appeal of the Chronicler: A Rhetorical Analysis*, Almond Press, Sheffield, 1990.
- FN:s Generalförsamling, *United Nations Framework Convention on Climate Change: resolution / adopted by the General Assembly, 20 januari 1994, A/RES/48/189*.
- Forman, Lisa, Ooms, Gorik & Brolan, Claire E., “Rights Language in the Sustainable Development Agenda: Has Right to Health Discourse and Norms Shaped Health Goals?”, *International Journal of Health Policy and Management*, 2015, Vol. 4(12), s. 799-804.
- Hägg, Göran, *Praktisk Retorik: Med Klassiska och Moderna Exempel : [talarskola]*, [Ny upplaga], Wahlström & Widstrand, Stockholm, 2001.
- Lövin, Isabella, ”Tal av Isabella Lövin vid Pacific Small Island Developing States Ministerial Meeting”, *regeringen.se*, 17 februari 2016. Tillgänglig på: <http://www.regeringen.se/tal/2016/02/speech-by-isabell-lovin-at-pacific->

- small-island-developing-states-ministerial-meeting--nukualofa-tonga-10-feb-2016/, [Hämtad: 5 jan. 2017].
- Lövin, Isabella, ”Jag ser klimatpolitik och biståndspolitik som en helhet”, regeringen.se, ursprungligen publicerad i Dagens Nyheter, 25 maj 2016. Tillgänglig på: <http://www.regeringen.se/debattartiklar/2016/05/jag-ser-klimatpolitik-och-bistandspolitik-som-en-helhet/>, [Hämtad: 5 jan. 2017].
- Manou, Dimitra B., ”Climate Change and Human Rights”, i Mihr, Anja & Gibney, Mark (red.), *The Sage Handbook of Human Rights*, Sage Publications, Thousand Oaks, CA, 2014, s. 238-252.
- Quirico, Ottavio & Boumghar, Mouloud (red.), *Climate Change and Human Rights: An International and Comparative Law Perspective*, Routledge, London, 2016.
- Regeringen.se, ”Lars Ronnås är Sveriges nye klimatambassadör”, regeringen.se, 3 september 2016. Tillgänglig på: <http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2016/09/lars-ronnas-ar-sveriges-nye-klimatambassador/>, [Hämtad: 5 jan. 2017].
- Regeringen.se, ”Sverige skriver under klimatavtalet från Paris”, regeringen.se, 22 april 2016. Tillgänglig på: <http://www.regeringen.se/artiklar/2016/04/sverige-skriver-under-klimatavtalet-fran-paris/>, [Hämtad: 5 jan. 2017].
- Regeringen.se, ”Sverige trycker på för mänskliga rättigheter i klimatavtalet”, regeringen.se, 12 december 2015. Tillgänglig på: <http://www.regeringen.se/artiklar/2015/12/sverige-trycker-pa-for-manskliga-rattigheter-i-klimatavtalet/>, [Hämtad: 5 jan. 2017].
- Regeringen.se, ”Isabella Lövin till klimattoppmötet i Paris”, regeringen.se, 6 december 2015. Tillgänglig på: <http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2015/12/isabella-lovin-till-klimattoppmotet-i-paris/>, [Hämtad: 5 jan. 2017].
- Regeringen.se, ”Sverige skriver under initiativ för hållbart jord- och skogsbruk på klimatmötet i Paris”, regeringen.se, 1 december 2015. Tillgänglig på: <http://www.regeringen.se/artiklar/2015/12/sverige-skriver-under-initiativ-for-hallbart-jord-och-skogsbruk-pa-klimatmotet-i-paris/>, [Hämtad: 5 jan. 2017].
- Romson, Åsa, et al, ”Friends of Principles”, regeringen.se, 11 december 2015. Tillgänglig på: <http://www.regeringen.se/4aeda2/globalassets/regeringen/dokument/miljo-och-energidepartementet/pdf/friends-of-principles-final.pdf>, [Hämtad: 5 jan. 2017].

Steffen, Will, "A Truly Complex and Diabolical Policy Problem", i Dryzek, John S., Norgaard, Richard B. & Schlosberg, David. (red.), *The Oxford Handbook of Climate Change and Society* [Elektronisk resurs], OUP Oxford, Oxford, 2011, s. 21-37.

UN, UN General Assembly - Election of five non-permanent members of the Security Council, [online], 2016. Tillgänglig på:
http://www.un.org/en/ga/62/plenary/election_sc/bkg.shtml [Hämtad: 30 dec. 2016].

UNFCCC, [Unfccc.int](http://unfccc.int).

UNFCCC, Adoption of the Paris Agreement, 21st Conference of the Parties, Paris: United Nations, 2015.

Williams, Carmel & Blaiklock, Alison, "Human Rights Discourse in the Sustainable Development Agenda Avoids Obligations and Entitlements", *International Journal of Health Policy and Management*, 2016, Vol. 5(6), s. 387-390.

